

VILCSEK BÉLA

Kettészelt énekek

Madár János két költői korszaka

„Nyomomban három évtized. Túléltem Petőfit, József Attilát. Meztelen szárnyalásaival, a felismerések gyönyörűségeivel – vers tanít élni. Keresztre feszülni a kimondhatatlan szavakért. Félálomban vagy ébren Szabolcs-Szatmár kitárulkozásait szeretem, őszinte homokszemeivel, jegenyék fölé terített egekért. Apám gyermekarca a földben. Tudok a halottakról, küzdelmes csöndről. Szerelmes ölekezéseiben elfelejti az ember a szirénák hangját. A fájdalom hangossikolyait, melyek bekerítenek, gyaláznak köldökzsinór-korom óta. Csillagom van. Csillagom mindenkié. Meggyőződésem, hogy a költészet munka: véres, hittel kihordott fogcsikordulás. Irodalmi lapokban megjelenő kritikáimmal is ezt szeretném igazolni – szociográfiai pontossággal, a lélek megszentelt pillanataiban.” Ezekkel a mondatokkal mutatja be önmagát Madár János az 1982-es, *Ars* című antológiában. Vallomását olyannyira érvényesnek tartja, hogy öt esztendővel később, harmadik kötetének hátsó fülszövegeként is ezeket a mondatokat szerepelteti. Az „elülső fülön” ezenkívül az *ars poeticával* is felérő költői vallomást hitelesítő személyes, életrajzi adatokkal is szolgál: „1948-ban születtem Balkányban. Kurityánban vajúrtanuló, Miskolcon-Tatabányán bányaiipari technikum hallgató voltam. A Győri Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskolán szaktanítói, a Debreceni Tanítóképző Főiskolán pedig népművelő-könyvtáros diplomát szereztem. Voltam segéd munkás, bányász, művezető, tervezői szerkesztő, könyvterjesztő, tanító, rádióriporter, művelődésiház-igazgató, könyvtárvezető. Nyolc éve szabadúszóként élek. Úgy érzem: mindent a költészetre teszek fel.” Tiszta beszéd! Nem lehet félreérteni! Egyszerűen hihetetlen, hogy nem akadt ember, aki az adott időben és helyzetben felmérte volna ezeknek a vallomásos és tényszerű szavaknak a súlyát és jelentőségét. Kellő módon értelmezte volna őket, s kellő szakmai segítséget nyújtott volna egy ígéretes és sokra hivatott költői pálya megformálásához és kiteljesítéséhez. Lássuk csak (legalább utólag) miről is van szó valójában!

Adva van egy harmincas éveit közepén járó (fiatal)ember, aki hároméves

korában tragikus körülmények között elveszíti az édesapját. Verseiből tudhatjuk, hogy a tragikus eset egy késelés nyomán következik be, ami még értelmetlenebbé és még megmagyarázhatatlanabbá teszi a tragédiát. A megmásíthatatlan tény mindenesetre, érthető módon, ezt követően ólomsúlyként nehezedik a később felnőtté és költővé érett fiú vállaira. A rá nehezítő terhet valójában csak 2008-as, *Hullong az idő* című kötetének verseiben képes levetni magáról. Az apaglóriás emlékképétekkor is mindegyre a gyász sötétje árnyékolja be a számára: „Ott áll Apám is, a fölgújtott ég arannyal hamvadó tűzében. / Láng és korona fénylik homloka fölött, nekem a sírás / kegyetlen szegyen. Lehajtott fejjel, számkivetve – megyek / rettentő gyász alatt. Temető kísér és éjszaka, a kidőlt fejfa / is rám maradt. Örökölhetem már a földből kifordult / csontot, cserepet. Jussom és vigaszom – csak a csönd / és a szeretet.” (A *rögökön túl*). A magára maradt család (anya és két gyermeke) mélyszegénységben, állandó nélkülözésben tengeti életét. („Gőzölgöttünk / a bűzös szegénység és az árvaság // bölcsőjében – fogalmaz az *Emlékezem* című vers –, anyám szájában / a szavak féltek. Remegő hangja / - - - vigyázott reánk, / de kegyetlen volt - - -”) Az anya eltávozásával azután az utolsó kapaszkodó is eltűnik az életből. Apa és anya halálának tudata egyetlen nyomasztó élménnyé terebélyesedik, ami pillanatnyi enyhét sem enged az életben maradó számára. Az emlékképek mindent átható, kozmikus árvaság-éretté állnak össze benne. (A legszebb összefoglalása a két tragikus emlékkép összefonódásának a *Szélben eloldott tobozok* című versben olvasható: „Tekintetemben Anyám szomorú, / elárvult arca mégis milyen szép és fiatal. / Ahogyan rávetül ifjú, törékeny termete a / falra, fölzeng szívében a keserű ének, a dal. // Siratja Apámat, siratja szegénységtől / örökölt, gyászhoz könnyörgő életét. / A sors kegyetlen súlya alatt csak nézi / tehetetlenül két éhező gyermekét.”) Némi gyógyírt és menedéket legfeljebb a szabolcsi környezet otthonossága, egyszerűsége és szépsége jelenthet. A fiút pedig egész életére kihatóan az elesettek gyámolítójának, a talpon maradás minden áron való akarásának, a mások iránti feltétel nélküli megértés és szeretet igenlésének elkötelezettjévé avatja. (Így fogalmaz a *Csak hűség és szeretet* zárlatában: „A hiányt / nem lehet megtagadni. A semmi belénk ivódik örökre, / mint a végtelen – bogarak apró lábnyomaiba. Hiába Isten, / könnyörgés a homlokunkhoz feszülő éghez, nem segíthet / rajtunk senki, csak a hűség és a szeretet. Hogy voltunk / és vagyunk valakié, aki örökre a miénk: itt él a szívünkben, / minden mozdulatunkat féltve őrzí; és az utolsó napon / visszatér velünk a teremtő sírgödöréhez.”) A versek írója nem véletlenül tartja fontosnak és szükségesnek – immáron költői világának kiteljesedésekor – utóbbi három kötetének hátsó borítóján, csaknem változatlan formában közzétenni lírai (ön)jellemezését. Ennek értelmében mindegyik verseskötetében „folytatja a költő az élet-halál, a szeretet és a béke, az egyén és a közösség, a szegénység és az emberi kiszolgáltatottság, a haza és a világ kérdésköreinek boncolgatását. Szinte valamennyi versét

az árvaság hatja át.” Több életműre elegendő költői téma és tárgy ez. S tegyük hozzá rögtön, több költői életműre elegendő nyomasztó alkotói teher és felelősség is egyben, aminek megfelelni valóban embert próbáló „munka” és „fogcsikordulás”. De nincs, nem lehet alku, ha az ember egyszer a költészetre tette fel az életét! Hiába gyász és fájdalom, hiába árvaság- és elesettség-érzés. Költő számára az egyetlen biztos, ha keservesen elérhető, de megnyugvást egyedül adó menedék: maga a vers, maga a költészet. Hiába, úgy látszik, az érvényes szavakért valóban folyamatosan keresztre kell feszülni. Mert, igenis, „a vers tanít élni”! Érte kell nap mint nap, jobb híján s ha nincs más fogódzó, *Kegyetlen fohászt* mondani: „Ujjaim / görbületéhez meleg kézfogást adjatok nekem! / Érezzem ölelő karotok, hogy ki tudjam / mondani énekem. A fájdalom most / ezerszer jobban fáj, mert teljesen árva / lettem. Apám, anyám halott: ki fog / a kövekhez szólni helyettem?! Jajszóval / kapaszkodom az egyetlen fába. Vezessen / haza az éjszakába.”

A vershez, a költészethez azonban rögzös út vezet. Ezt a tételt Madár János pályaalakulásánál-pályaalakításánál semmi nem igazolhatja jobban. Nem sok olyan kortársi költő, lapszerkesztő, könyvkiadó, esszéista lehet ebben az országban, akinek hozzá hasonlóan, kisgyermekkorától fogva át kellett élnie az árvaság, a nélkülözés, a kitaszítottság érzését. Kevesen lehetnek azok is, akiknek nagyon korán meg kellett barátkozniuk a legkeményebb fizikai munka keservével. S még kevesebben, akik átélhették, milyen is az, amikor az emberre, lassan negyven felé járva, egyszer csak rátör a vágy, hogy a sok átélt szenvedést és keserűséget verssé, költészetté nemesítse. Madár Jánossal éppen ez történt. Ezért is van az, hogy rögtön kétszer is nekiveselkedik a költői pályának. Néhány szórványos és eseti (antológiaiabeli) szereplést követően, 1984-ben azonnal két önálló verseskötettel is jelentkezik. A két kötetet az évtizedek során felgyülemlett düh, indulat és elkeseredés feszíti (szét), ami mind kellő művészi megformálást kíván(na). A formai keretek azonban még nem alakultak, nem alakulhattak ki. Egyszerűen nem volt, nem lehetett rájuk idő, felkészültség és gyakorlati tapasztalat. Az már kezdettől fogva egyértelmű – az 1982-es vallomás pontosan igazolja ezt –, hogy mi az, amit világgá kellene kiáltani, az azonban egyelőre kevésbé körvonalazódik, hogy hogyan és milyen formában kellene azt tenni. A két pályakezdő kötetnek egyébként kalandos a története. Végül is ugyanabban az évben, 1984-ben jelenik meg tehát mindkettő. Az első, *Szóljatok rám* címmel Nyíregyházán az év tavaszán, a *Tiszta szívvel füzetek* negyedik darabjaként. (A kötet cím és a kötet címet adó vers címe is így, felkiáltójel nélkül szerepel, miközben magát a verset éppen a zaklatottságot tükröző felkiáltó- és kérdőjelek uralják.) A második, *Kövek szólítanak* címmel a Csepel Művek Munkásotthona Olvasó Munkás Klub kiadványaként és 1983-as dátumozással, de valójában – a könyv szerkesztője, Tamási Lajos költő váratlan halála miatt – csak 1984 őszén lát napvilágot, enyhén feljavított és ma már nehezen olvasható, stencilezett formátumban. Mind küllemét, mind tartalmát tekintve mégis az időben valamelyest később megjelent füzet tekinthető valójában a

pályakezdő kötetnek, az időben valamelyest korábban megjelent füzet közvetlen előzményének. A *Kövek szólítanak* hetvenhét verset tartalmaz, a *Szóljatok rám* ennek csaknem a felét, mindössze harminckilencet. Az anyag szűkítése a szerző költészetének javára válik. A két kötetben, érthető módon, több átfedés is van. Mindkettőben változatlan formában szerepel az *Árvább a szó*, a *Cipeljük álmainkat*, a *Hazaszédül hófehér lapokon*, a *Kánaán*, a *Kiszárad a tenger* és a *Szétperegnek*. S mindkét kötetbe azonos vagy csaknem azonos címmel bekerülnek egyazon témának vagy műfajnak a különböző változatai (*Bölcsődal*; *Elégia*; *Félek*, illetve *Félelem* és *Félni a jelent*; *Gyertyafény*, illetve *Égnek a gyertyák*; *Magadat találd ki*, illetve *Magam csak én vagyok*). Az alkotói pálya alakulástörténete szempontjából azonban azok a versek a legtanulságosabbak, amelyeknek a szövegében, az azonos időbeli megjelenés ellenére, jelentős változás következik be. Négy ilyen is van: a *Kiáltozhatsz*, a *Magnézium és alkohol*, a *Sodródjam veled* és a *Veronikon*. Első két kötetével Madár János nagyon sokféle irányban indul el (egyszerre a vallomások és a szerelmes vers, a közéleti és politikai költészet, a táj- és szerepvers irányába). Pályakezdő két kötetével kapcsolatosan azonban, mai horizontról nézve, nem is az önérték vagy a sokféleség a leglényegesebb, hanem a kettő között az alakítástechnikában, a versbeszédben bekövetkező módosulás. Esetükben, rendhagyó módon, nem az érdemel különleges figyelmet, ami bennük van, hanem ami időközben kimarad belőlük. Az említett négy versnél fontosabbnak látszik az, amit megalkotójuk új változatukból elhagyandónak ítél, mint az, amit változatlan formában meghagy bennük. A *Kiáltozhatsz* önostorozó szózuhatagából például, jó érzékkel, csak az első és az utolsó három sort hagyja meg. Az eredetileg is mindössze hatsoros *Magnézium és alkohol* című versnek még így is fölöslegesnek ítéli utolsó három sorát, joggal. A *Sodródjam veled* középső részének szó- és képhalmozását hagyja el, hasonló megfontolásból. Az „Ady-ütemre” írott szerelmi vallomásban, a *Veronikonban* pedig egyértelműbbé és áttekinthetőbbé teszi a sor- és mondattagolást, tompítja a képeket és a kifejezéseket. Indításként a „csontjaink” szót „ujjainkra” változtatja. A szájon sajduló irgalom helyén tömören annyit ír: „Éles kés a számon.” A „szelekkel szállnék, asszonyozagú / habok csókolnák testemet” funkciótlan látomásosságát egyszerűen elhagyja. A „Tilalomfa” „kincské” változik, a „végtelen” gyermeksírás „védtelenné” enyhül. Csak így válhat igazán szigorúvá a versvégi fájdalmas ténymegállapítás és felszólítás: „Különben, ez a csönd nem is a tiéd: / maradj mozdulatlan!, szégyenem megvigasztal.” Mindennek tudatában a *Szóljatok rám* kötet egyik nyitó versében már arra is vállalkozhat a szerző, hogy néhány szavas, szikár versmondatokkal versben is megfogalmazza *Ars poeticáját*: „Látod // tudsz egyedül is / sírni. // Félig bezúzott / verssorok mellett. // Mocsokban, / lázban. // Rímek / üvegszilánkjaitól / számonkérve // fogzománc- / létedet. // Jövendőbeli / arcodnak // egyetlen / hitét.” A gondosan a kötet közepére illesztett két kulcsversben pedig bátran vállalhatja a teljes kitérülést. Az elsőben

(*Elárulom a sorsomat*) azt bizonyítja, hogyan lehet a kifejezhetetlennek gondolt személyes élettragédiát néhány tömondatba sűríteni: „Mostohám / súlyos ütései, / a tanyasi fák is / szavakká válnak. // Sorsomat kibeszélem. / Elárulom a világnak.” A másikban, a kötetcímet is adó versben pedig arra szolgáltat, mintegy önmaga számára is példát, hogyan lehet akár egyetlen verssé összefogni és összefoglalni életének és költészetének középponti problémáit és költői tárgyait (az idealizált apa- és anyakép folytonos veszélyeztetettségét, a szerelem és a gyermekkori táj otthonossága iránti sóvárgást, az árvaság nyomasztó tudatát, a magára maradottság és elveszettség érzésének nyugtalanító kérdéseit és segélykiáltásait):

Nézlek. Apámat, Anyámat keresem
arcodon. Imádatát a kalásztól zizegő nyárnak,
gyermekkorom határtalan örömét. Ne félj!
Tekintetem kardéleit nem döföm beléd.
Én árva vagyok. Holtaknak legkisebb fia,
ki azért kulcsolja imára kezét, hogy szeresse
valaki. Emlékszem magamra. A föld húsába
kemencét vájtam, leguggoltam a parányi
bogárhoz, énekeltem, hangommal volt teli
a táj. Mi lett belőlem? Miféle arc, szüntelen
remegés? Szóljatok rám, mert elrontok
mindent! Kézfogást, ölelést, éjszakák
csillagragyogását. Nem én akartam! Higgyétek el
szétszórt játékaimat! Vagy semmi sem volt
igaz? Hajnalok ébredése, barázdák fölött hulló
gyöngyszemek? Hát mi vagyok én? Megátkozva
fejfék szégyenével, bemocskolva
a halállal? Szóljatok rám,
mert végleg elrontok valamit!

Három évvel a pályakezdő két kötet megjelenése után Madár János különleges lehetőséget kap a Szépirodalmi Könyvkiadótól, hogy költőként a szélesebb olvasóközönség előtt is bemutatkozzék. Új kötete, nagy valószínűséggel ezzel magyarázható módon, ismét a teljes megmutatkoznivalóság, a korlátlan közlésvágy jegyében készül. Több mint száz új verset tartalmaz! Így lesz törvényszerűen első pályaszakaszának egyszerre összefoglalása és lezárulása is. A kivételes alkalom nagyszerű lehetőséget teremt az eddig elért eredmények összegezésére, ugyanakkor az összegezés szükségszerűen figyelmeztet az önisméltés veszélyére, a megkezdett új változatlan formában történő további folytathatatlanságára. Az új kötet a megelőzőből mindössze a kötetcímet is adó verset veszi át, afféle mottóként, mintaként vagy iránymutatásként. Mintha nem más akarna lenni, mint a *Szóljatok rám* című vers végtelen variációsora. Mintha példák sorával azt

kívánná bizonyítani, hogy a megidézett kulcsvers a költő számára a régóta keresett legalkalmasabb formai keret megtalálását jelentené. A Madár János-féle vers jobbára egy-két szóból álló tételmondatlal indít, ami egy fogalom, egy cselekvés megnevezése, s amit egy-két újabb rövid tételmondat követ, kiegészítésként, magyarázatként, elvonatkoztatásként. „Füst. Kéményekre kitűzött lobogó / leng a szélben. Véredbe ölöm magamat. / Véredbe ölöm magamat.” – ezek a kötet cím-adó vers kezdő sorai. Közvetlenül ezután jön az *Oltalmaztassunk* hasonló indítása: „Szájukból kihull az idő. Szájukból kihullnak az ínsorvadásos évek. Oldozz fel engem, / jó Anyám!” A *Dante poklában* a tételmondatot vagy a fogalommegnevezést követően szintén azonnal felszólításra vált: „Vétkeim. Csillagra fölfénylő szavak, / ti segítetek!” S hasonlóképpen, a szavak (a dal, az ének) megszólalására és megszólaltatására buzdít a *Március sebezzen* kezdése is: „Tűz, tűz, Nap heve éget: áldjon meg téged / a zivatar! dalt fakasszanak / lilium-zengő ágak –” A *Morzsányi csönd* pedig már a kezdet kezdetén világossá teszi fő célkitűzését, mégpedig azt, hogy az „ének” többé ne „beomlott ütem” legyen: „Meghajlik páragózban, összeszennyezi / maszatos homlokát – az ének / beomlott ütem. Romok halmazában, / szelektől szédülő szélben: szavak, szavak”. A szavak (a dal, az ének) megszólalásának és megszólaltatásának legfőbb tárgya (témája, tétje, érintettje) több esetben már a vers címében megneveztetik: *Iderajzollak Anyámhoz*; *Ne sírj, Anyám! Nagyapámhoz*; *Anna-vers*. Ha ott nem, akkor csupa nagybetűvel kiemelkedik a versszövegből: „Miénk a csönd, / miénk a dall, áldjon meg téged a zivatar! – / kokárda-március sebezze szádat!, / vérben is, lázban is / megleled HAZÁDAT” (*Március sebezzen*); „Törvény lesz / a szétszéledt beszéd. Dicsértessék, / dicsértessék a SZERELEM.” (*Megőrizni a fényt*); „a menedék nem ad szabadságot, / asztalomhoz hiába ül a jövő, / ha nem tudom HOLTAPÁM nevét – csöndtől kormozódom.” (*Csöndtől kormozódom*). Esetleg éppen hiányként jelenik meg ilyen hangsúlyos módon: „Emlékezem. Nagyapám csontmély mozdulatára, / a jégszálkás hajnalokra, mikor árvaságunkat / kicsapták SENKI szigetére.” (*A szégyen istenei*); „Bűnhődünk a harmadik / napon. Kristálykék szavainkat elfeledjük, / szemgolyók csikordulnak a SEMMIBE. Fáj az isten!” (*A némaság lüktetése*). De még az a végletes megoldás is előfordul, hogy a költő saját magát (és nevét) emeli, kassági hetykeséggel a vers centrumába: „Csak üvegablak mögül fölegyenesedett / a lélek, telefonkönyvből / kikereste a nevedet. Madár János / én vagyok, naftalinszagú lépteimmel. Megmaradj hát énnekem!, / mert játszótársat a csillagon / nem találok. Iderajzollak / Anyámhoz, vigyázz a két kezére!” (*Iderajzollak Anyámhoz*). A szavak (a dal, az ének) fakasztására szóló verskezdeti indítással és a vers centrumába hangsúlyos módon behelyezett legfőbb költői tárgy (téma, tét, érintett) megnevezésével és meghatározásával minden adott ahhoz, hogy erre a gondosan megkonstruált „verstengelyre” azután szinte gáttalanul mindenféle tudattartalom (személyes emlékkép, politikai hitvallás, mitológiai vagy bibliai vonatkozás, merész asszociációsor, kép- és szózuhatag, szó-, mondat és motívumismétlés) ráakodjék. Álljon

itt példaként, a kínálkozó számtalanból egyetlen egy a kötet elejéről. A vers címe: *Szaporazza a szégyen*. Így kezdődik: „Énekelnek. Dobhártyákra feszítik / a kozmikus éjszakát. Képzeletem – életre, / halálra kifent ima. Sirály-megriadt bibliám.” Kik énekelnek? Valójában mindegy is. A lényeg, hogy „sirály-megriadt bibliámként” magam élhetem és énekelhetem meg ezt az éneket. S érkezik is a megszokott buzdító felszólítás erre a különös éneklésre: „Költözz a lángok mögé! Tűzpiros káromkodások / rejsék el arcodat!” A vers centrumába ezúttal maga a meg- és felszólított kerül, aki egy közösség képviselőjét veszi magára súlyos teherként: „Hiába tanulsz / holnapul. Hiába rejtéd nyelved alá / a még magyar köveket. Vétkezel. Vétkezel. / Pántlikás istenünket szaporazza a szégyen, / önmagukért-szomorú csillagok. Fényükben létezel, / fényükben létezel.” A vershelyzetre és tárgymegjelölésre azután egy ezredévnyi szenvedés és kín képei zúdulnak: „Kijutnak az ezerévnnyi / botladozásból – nem értik meg fölemelt kezedet. / Ujjaid félholdjain a fényt. Mivégre, hogy / tetszésnyilvánítások tenyésznek körülötted, / elélünk a diszharmónián? – némán és mozdulatlan / rajzolódik a süket idő. Észre sem veszed. / Engem nem lehet kitagadni az áhított csöndből: / a szavak. Égetnek bölcsőt, temetőt, / belelapoznak a visszavonhatatlan szélbe. Hiába. / Hiába kezem a csontfehér szerszámokon. / Higgye el az ember csöndtől- esetlen létezését! / Megfellebbezhetetlen kísértéseit a szájnak! – / Ámen.” Nem, ezt nem lehet fokozni! Ez a retorizáltságnak olyan foka, amelyet nem lehet felülmúlni. Olyan ember léthelyzetének megszólaltatása, aki csak az alkalomra vár(t), hogy az évek során benne felgyülemlett feszültséget valamilyen formában kiadhassa önmagából. Egyszer, s úgy hiszi, mindenkorra. Ha úgy adódik, ima, fohász vagy vers, ha úgy adódik, egyszerre mindegyik formájában. S ha sikerül kiadnia magából, úgy érzi, megkönnyebbül és megtisztul. Azután megnyugszik. És elhallgat.

Madár János a *Rovátkált énekeddel* után két évtizedig nem jelentkezik újabb kötettel. Egyszerűen fogja magát, s eltemeti magában a költőt. Pályaalakítása ezzel a sokak számára váratlan tetteivel nemcsak azért nevezhető különlegesnek, mert ő maga késlelteti a kezdetét, hanem azért is, mert amikor érzékeli annak megrekedését, nem erőszakolja azt tovább. Csak akkor szólal meg újra, amikor elegendő erőt és késztetést érez magában a folytatásra. 2007-ben, több nőgrádi település és magánszemély támogatásával vékonyka füzetet jelentet meg, *Gyanútlan világ* címmel. Pontosan húsz esztendővel előző kötetének megjelenése után! (E)llhallgatását többen magyarázták közéleti és irodalomszervezői szerepvállalásával, ez irányú teendőinek a megszaprodásával. Kétségtelen tény, hogy a nyolcvanas évek második felétől, önkormányzati képviselőként tevékeny részt vállal szűkebb pátriája mindennapos gondjainak megoldásában. Aláírásgyűjtő akciójának köszönhető például, hogy Nyíregyházán a mai Városi Galéria nem kerül lebontásra és illetéktelen kezekbe. Folyamatosan helytörténeti gyűjtéseket végez Anarcszon, Balkányban, Kótajban, Szabolcsban és Szakolyban. Balkányról, Szabolcsról és Szakolyról társszerzőként

antológiát is összeállít. Kótajban létrehozza a Galambos Lajos Irodalmi Emlékházat. Mindent elkövet annak érdekében, hogy elhunyt írók hagyatéka érdemüknek megfelelő gondozásban és megbecsülésben részesüljön. Megalapítója a Szabolcs Alapítványnak, mely idős és szociálisan rászoruló írók, költők, művészek segítését szolgálja. Széles körű, több régiót érintő irodalompartoló tevékenységet is folytat. Dolgozik a Hazafias Népfront olvasótábori bizottságában, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei írócsoport titkáráként, a nyíregyházi Irodalmi Presszó főszervezőjeként. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei szervezetének és nyári olvasótáboroknak a rendszeres előadója. Közben Nyírbogdányban óraadóként irodalmat tanít, a nyíregyházi rádiónál külső munkatársként riportokat készít, s kapcsolódó munkaként egyik szervezője az írókat, színészeket, képzőművészeket bemutató Pódium sorozatnak a Móricz Zsigmond Színházban. Megalapítja és évtizedek óta szervezi a Váci Mihály Irodalmi Kört, valamint a pályakezdő és a már nevet szerzett alkotóknak egyaránt helyet adó Szabolcsi Írótabort. Vezeti a Bátorlyerényei Írók Körét, a Megyei Versmondók Körét és a Szorospataki Írótabort. Aktívan részt vesz a Szokolyért Baráti Kör, a Kazinczy Ferenc Társaság, a Czóbel Minka Társaság és a Muravidék Kulturális Egyesület munkájában. A Kazinczy Ferenc Társaság képviselőjeként nyírbogdányi tagozatot alapít, mely szervezet anyanyelvi konferenciákat, tanácskozásokat, nyelvhelyességi rendezvényeket tart, és felkészíti a helyi és a környékbeli gyermekeket a szavalóversenyekre. Ennek a tevékenységnek a keretében jön létre a nyírbogdányi iskolában helytörténeti gyűjtemény, és kerül az iskola aulájába egy Kazinczy-dombormű. Folyamatosan szerkeszti a Keresztút, a Kölcsey Népe, a Szabolcs és a Szenke című önkormányzati lapokat. 1991-ben megalapítja a Rím Könyvkiadót és nyomdát. A Kelet Felől című irodalmi és művészeti folyóirat alapító főszerkesztője. Mindegyik tisztsége és választott tevékenységi formája csakis feltétlen elismerést érdemel. Köteteinek hátoldalán szereplő rövid életrajzaiban méltán ott a helyük. Hiányzó verseit azonban nem pótolhatják. A verseknek ugyanis az a természetük, hogy előbb vagy utóbb, de meg kell születniük. Nem szabad sem siettetni, sem hátráltatni a megszületésüket. Amikor az idő azt kívánja, akkor viszont szabadjára kell engedni őket. Akár két évtizednyi hallgatás után is. Ennek a pillanatnak az elérését maga a költő tudja a legjobban megítélni. Madár János 2007-ben látja elérkezettnek a pillanatot az ismételt megszólalásra. Előbb akkor sem feltétlenül költői, mint inkább emberi, baráti és tisztelgő megfontolásból. Úgy érzi, kötetben is közzé kell tennie a *Nagy Gáspár halálára*, a *Czóbel Minka emlékére* és a *Fábián Zoltán emlékére*, valamint a magyar nyelv védelmében *Kazinczy Ferenchez* írott költeményeit s a Petőfit és Kazinczyt megszólító *Kácsárdi töredékeket* („Itt járt Petőfi, Kazinczy. / Szóltak pirosat, fehérret, zöldet. / Az Isten áldja meg / - - ezt a földet.”). S nyilván úgy érzi, két újabb, időközben megszületett vers-gyöngyszemének is kötetben végre a helye. A minden bizonnyal idejekorán megszületett *Végrendelet* természetesen a kötet végére kerül: „Áthajolva a szavakon, /

csönddé fogalmazódik a lélek. / Árnyékod csobban csak / belé. Templomaid // már világra tárhatod, / gombostűre szúrt kövek / holdfénye világít. Lepkék / halotti tánca." A *Visszafénylenek* a kötet nyitó verse lesz. Magában foglalva élet és pálya minden meghatározó mozzanatát: a kérges öklű nagyapát, a szeretett anyát és apát, a gyermekkor visszfényes napsugarait, az állandó nélkülözés és a tiszta hit időtlen valóságosságát:

Visszafénylenek régi tavaszok,
gyermekkorommal kékellő egek.
Minden fényt és csillagot
szülőföldem arcáról ismerek.

Emlékeimben élnek örökre,
őrzik őseim hű szegénységét.
Fáj nagyapám kérges ökle,
s a nélkülözéstől tengődő lét.

Imát könyörögve, kifosztva, éhen,
a kő rongyokba csavart súlya alatt.
Nyomortól sebzett fejfák tövében
Krisztusunk fekszik hanyatt.

Kidőlt házfalak, romok hirdetik,
jelzik a mézsfehér, fénylő időt.
Hogy élt itt egyszer a tiszta hit,
melyben fölénk hajolva látom őt.

Anyám szemében ifjú tűz:
csillagtól fénylő végtelen elem.
Kihűlt játékaimhoz tenger űz,
bölcsum sírhelye már történelem.

A vers pontosan jelzi a számvetés igényét. Életben és költészetben egyaránt. Számot kell vetni az elmúlt évtizedek eredményeivel és kudarcaival, örömeivel és bánataival. Könyörtelenül. Madár János legutóbbi két kötete (*Hullong az idő*, 2008; *Gyöngyök lélegzete*, 2010) a legjobb bizonyosság rá, hogy ehhez az emberi és költői számvetéshez, a hosszú hallgatás után mind lélekben, mind felkészültségben a költő késznek érzi magát. Elegendő erőt és elszánást érez magában ahhoz, hogy megformálja második nagy alkotói korszakát. Első pályaszakaszának nagy dilemmája az volt, hogy látásmódját és beszédmódját nem minden esetben sikerült összhangba hoznia. A megtalált, érzelmek és gondolatok, képek és szavak parttalan áramoltatását lehetővé tevő alapvető versmodellje önmagában is ellene szegült érzés és gondolat, kép és szó megzabolázásának. Az élet kaotikussága és feszültséggel telisége

ellene szolt a költészet rendezettség igényének. Ezért is kellett hosszú időre elhallgatnia. Az elhallgatást követően megjelentetett vékonyka kötet már látás- és beszédmód összhangjának megteremtését ígerte. Kimondva kimondatlanul arról tanúskodott, hogy az élet kaotikussága és feszültsége már nem lehet akadályozója többé a költői megformálásnak. S lám, a forma is azonnal egyszerűbbé, rendezettebbé vált. A költő rálelt az alkatához és közlendőjéhez sokkal jobban illő, négy soros, rímes, szakaszokra tagolódo versformára. Azt töltötte meg az évek során a maga számára kialakított magánmitológiájának elemeivel. Madár János költői világának megvannak s mindig is megvoltak a maga kitüntetett tárgyai (témája, tétje, érintettje), megvannak s mindig is megvoltak a maga kitüntetett szóképei, szavai és fogalmai. Kitüntetett költői tárgyai: haza és otthon, anya és apa, szeretet és szerelem, élet és halál, ének és dal. Kitüntetett szavai és fogalmai: csillag és fény, nap és hold, messziség és szelídség, föld és rög, fejfa és gyász. Eddigi köteteiben hol az egyik, hol a másik kerekedett felül. Legutóbbi két kötetének nagy alkotói feladata: a kettő összhangjának megteremtése. Mondják: élet és irodalom független és függetleníthető egymástól. Költő éli a maga hétköznapi életét, azután egy révült pillanatában megírja a maga éppen esedékes költeményét. Költők a megmondható, hogy ez a valóságban nem így működik. Személyes élet és személyes irodalom nem független, nem függetleníthető egymástól. A kettő át- és átjárja egymást. A kettő egymásnak kitett, egymásra vonatkoztatott. Madár János akkor tudott rendet teremteni költészetében, amikor rendet tudott teremteni az életében. Verseiből legalábbis ez olvasható ki. Látszólag semmi nem változott. Ugyanazok a költői tárgyak, a kitüntetett szavak és fogalmak nála, mint amelyek korábban is voltak. Egy egész listát lehetne összeállítani eddigi köteteinek azokból a verseiből, amelyeknek legfőbb tárgya a haza és az otthon veszélyeztetettsége, az elvesztett anya és apa hiánya, a szeretet és a szerelem mindenek előtti és mindenek feletti óhajtása, az élet akarása és a halál közeledte miatti aggodalom. S még bőségebb lehetne az a lista, amely azokat a verssorokat tartalmazná, amelyek a hangsúlyos költői tárgyakat a kitüntetett szavakkal és fogalmakkal jelenítik meg. Madár Jánosnak talán nincs is olyan verse, amelyben a csillag és a fény, a nap és a hold (hol kis-, hol nagybetűs alakváltozatban), a messziség és a szelídség (utóbbi hol főnévként, hol jelzőként), a kő és a rög vagy a fejfa és a gyász szavak ne szerepelnének. Az elmúlt évek és évtizedek alatt egyfajta magánmitológiát és magánszótárt teremtett a maga számára. Költészetének befogadása és értékelése is annak függvénye, hogy az olvasó hajlandó-e ezt a magánmitológiát elfogadni, a magánszótár nyelvét a magáévá tenni. Ha elfogadja ezt a költő által teremtett belső szabályrendszert, akkor nagy élvezetét lelheti a versekben. Ha már a kezdet kezdetén bosszantja az állandó ismétlődés, akkor még a számára tetsző verseket is nagyon gyorsan és nagyon határozottan el fogja utasítani. Ne kerteljünk: Madár János utóbbi két kötetének versei idilli versek. Ha mindvégig át is lengi őket a halálközelség vagy a szerelem elmúlásának

félelme. A versek írója jelenleg, láthatóan és érezhetően, békességben van mind önmagával, mind a környező világgal. Ennek a békességnek az eléréséért küzdött és szenvedett egy életen át. Most joggal érezheti úgy, hogy végre révbe ért. Két kötetét azért állítja össze, mert méltó módon és minden alkotói készségét latba vetve meg kívánja örökíteni az elveszített apa és a meglelt kedves alakját. Ír tehát egy „emlékkönyvet” és egy „szerelmeskönyvet”. Közel azonos terjedelemben, kemény fedéllel, szép kivitelben. Nyíltan, őszintén, szívből jövően és szívhez szólóan. Akinek van hozzá szíve, azt meg kell, hogy érintse. Aki az efféle érzelmekre nem fogékony, az nyilván átlapozza a két könyvet, s nem mélyed el különösebben bennük. Akit azonban a formai vagy szakmai finomságok is érdekelnek, az azért nyilván azt is észreveszi, hogy a két kötetben a szerző kétfajta (tehát kétszer kétfajta) verselési mód merész ötvözésére is vállalkozik. Ezáltal szinte észrevétlenül egyszerre oldja és változatosabbá is teszi hangvételének egyneműségét és monotonitását. Az „emlékkötetben”, akár egyetlen oldalpáron feldolgozza ugyanazt a témát makámaszerű ritmikus prózában (ha tetszik, szabadversben) és az időközben felfedezett és magáévá tett hagyományos, szakozott formában. A „szerelmeskötetben” a négysoros, rímes formát rendre egy olyan, teljesen egyedi versformával élénkíti, amely három sorból áll (a címből, egy rövidebb és egy hosszabb, egymással rímelő sorból), s versfűzért alkot.

Örömteli dolog olyan költő könyveit olvasni, aki maga is szerkesztő. Akárhogyan is van, akármennyire elfogult is a maga költeményeivel, a költő-szerkesztő mégis képes saját verseit is picit külső szemmel nézni. Képes azokat adott esetben nemcsak önmagukban, hanem tervezett kötetének részeként is megítélni. Madár János legutóbbi két verseskönyvéből nem érdemes egy-egy verset önkényesen kiemelni, mert mindegyik a maga helyén tölti be az általa elképzelt funkciót; összességükben váltják ki az általa elképzelt hatást. Egy versével talán mégis érdemes kivételt tenni. Ez a *Hullong az idő* kötet címadó verse, mely életútnak és költői pályának az összegezését jelenti, s pontosan illeszkedik a *Szóljatok rám* és a *Visszafénylenek* által fémjelzett, talán legfontosabb költői vonulathoz. Egyébként nem szokás a kötet címadó verset rögtön nyitó versként szerepeltetni. Ez a vers mégis a kötet élére kívánczolt és került. Mindenféle szempontból indokoltan. Ez a vers élet és életmű egyik legkiemelkedőbb és egyik legjellemzőbb darabja:

Ki hagyta rám ezt a földet,
a hófehér csontoktól fekete tájat,
hogy szívemhez ér a csönd,
lélegzetvételnyi alázat?!

Mintha nyelvemet vágták volna ki,
úgy nyomorítja lelkemet a szégyen,
a bennem élősködő gyász,
romló anyagba falazott éden.

Nincs menekvés, gyertyák remegő
fényében siratom gyermekkorom;
kitárt tenyeremre, könyörgő kőre
– mint a tiszta hó – száll a korom.

Hullong lassan az idő, és a fejfák
süppedő szememtől áznak;
föliassa a szétszórt rögöket
a vér, gyökerek zsolozsmáznak.

Imára kulcsolom szépen a kezemet,
tekintetem fölemelem az égig,
nyugodjanak békében szívem alatt
az éjszakák végezetéig.

Madár János kötetének hátoldalán rendre szerepel egy ígéret, hogy *Kettészelt ének* címmel a Belvárosi Könyvkiadó hamarosan megjelenteti válogatott verseinek gyűjteményét. Összegezõ kötetében, ennek az elszánásnak a jegyében, a záró vers (*Fekete gyöngyök*) záró versszaka a következõképpen is hangzik: „mivé leszünk / az éh-halál szótlanságban, / ha kettészelt énekünk / szájunkba hamvad?” Minden erőfeszítés és elszánás az ének kettészeltségének és szájba hamvadásának megszüntetését célozza. Mintha a költõ elérkezettnek látná az idõt arra, hogy végre teljes nyíltsággal, pörére vetkezetten megmutatkozzék a külvilág elõtt. Minden erényével, érdemével és minden hiányával, hiányosságával együtt. Tervének megvalósulása-megvalósítása mégsem sikerülhet, minden bizonytalansággal elsõsorban a kiadó legendás vezetőjének, Mezei Andrásnak a váratlan halála miatt. A tervet azonban, ennek ellenére, nem szabadna végképp elvetni. Madár János költõi pályája most éppen annál a szakaszánál tart, amikor egy gondosan megszerkesztett válogatáskötettel „kettészelt énekei” pontosan egymáshoz illeszthetõek volnának.

